श्री लेमदेव पाटील महाविद्यालय मांढळ

राज्यशास्त्र विभाग

तुलनात्मक शासन आणि राजकारण

बी.ए. पाचवे सेमिस्टर

प्रा. डॉ. नरेश जाधव

अनुक्रमनिका

घटक-१

१) तुलनात्मक राजकारण

२) राज्यघटनेची वैशिष्टे (इंग्लंड आणि अमेरिका)

घटक-२

३) राजकीय संस्कृती

४) कार्यकारी मंडळ

घटक-३

५) राजकीय पक्ष

६) कायदेमंडळ इंग्लंड व अमेरिका

घटक-४

७) दबाव गट

८) न्यायमंडळ इंग्लंड व अमेरिका

वर्तनवाद :-

- ## वर्तनवादाची वैशिष्टे :-

  १) नियमितता

  २) पडताळा

  ३) संशोधन पद्धत्ती

  ४) परीमाणीकरण

  ५) मुल्यनिरपेक्षता

  ६) व्यवस्थितपणा

  ७) विशुद्ध शास्त्र

  ८) आंतर शास्त्रीय दृष्टीकोन

अमेरिकन राज्यघटनेची वैशिष्टे :-

१) निर्मित व लिखित राज्यघटना

२) सर्वात लहान राज्यघटना

३) परीदृढ राज्यघटना

४) जनतेचे सार्वभौमत्व

५) संघराज्य व्यवस्था

६) अध्यक्षीय शासन

७) सत्ताविभाजन

८) नियंत्रण व संतुलन

९) दुहेरी नागरिकत्व

१०) द्विपक्ष पद्धती

११) न्यायमंडळाचे श्रेष्ठत्व

इंग्लंडच्या संस्कृतीचे वैशिष्टे :-

१) सहभाग प्रधान राजकीय संस्कृती

२) परिपक्व राजकीय संस्कृती

३) नागरी संस्कृती

४) परंपराप्रिय राजकीय संस्कृती

५) एनजीएनसी राजकीय संस्कृती

अमेरिकन कार्यकारी मंडळ :-

अमेरिकेमध्ये अध्यक्षीय शासन पद्धती निर्माण करण्यात आली आहे. अध्यक्षीय शासनात सत्ताविभाजनाच्या सिद्धांत नुसार कार्यकारी मंडळाला कायदे मंडळापासून वेगळे ठेवले जाते. दोन्ही विभागाचे अधिकार, कार्य व कार्यक्षेत्र राज्यघटनेने ठरवून दिलेले असतात. कायदे मंडळ कार्यकारी मंडळाला जवाबदार नसते. या शासन पद्धतीत अध्यक्ष कार्यकारी प्रमुख आणि वास्तविक शासक असतो.

अमेरिकन अध्यक्ष :-

अमेरिकेचा अध्यक्ष हा कार्यकारी मंडळाचा आणि अमेरिकन संघराज्याचा प्रमुख आहे तो देशाचा पहिला नागरिक आणि सेनादलाचा सर्वोच्च सेनापती आहे.

१) अध्यक्षाची निवड :-

अ) राजकीय पक्षाकडून अध्यक्षीय उमेदवाराची निवड

ब) निर्वाचक मंडळाची निवडणूक

प्रतिनिधी + सिनेट सभासद = ५३५

४३५ + १००

क) निर्वाचक मंडळाकडून अध्यक्षाची निवड

डिसेंबर मध्ये निर्वाचक मंडळाचे प्रतिनिधी अध्यक्षाला मतदान करतात.

ड) मतमोजणी व निकाल

६ जानेवारी तारीख निश्चित

ई) शपथ विधी

२० जानेवारीला

पात्रता :-

१) तो अमेरिकेचा जन्मजात नागरिक असावा.

२) त्याला ३५ वर्ष वय पूर्ण झालेले असावे.

३) तो अमेरिका १४ वर्षापासून रहिवासी असावा.

कार्यकाल :-

४ वर्ष,

कार्यकाल पूर्ण होण्यापूर्वी स्वच्छेने राजीनामा देवू शकतो.

महाभियोग प्रक्रिया :-

देशद्रोह, भ्रष्टाचार व गंभीर गुन्हासाठी अध्यक्षाला महाभियोग प्रक्रियेद्वारे अमेरिकन कॉंग्रेस पदमुक्त करू शकते.

अमेरिकन अध्यक्षाचे अधिकार व कार्य :-

१) शासन विषयक

२) सैन्य व युध्य विषयक अधिकार

३) परराष्ट्र विषयक अधिकार

४) कायदेविषयक अधिकार

५) न्यायविषयक अधिकार

६) आर्थिक अधिकार

७) इतर अधिकार

कायदेमंडळ

इंग्लंड

हॉऊस ऑफ कॉमन्सची रचना अधिकार व कार्य :-

हॉऊस ऑफ कॉमन्स इंग्लंडच्या पार्लमेंटचे कनिष्ठ सभागृह असुन त्यात इंग्लंडच्या मतदारांनी प्रत्यक्ष मतदानाने निवडून दिलेले असतात हॉऊस ऑफ कॉमन्स नावाने कनिष्ठ पण अधिकाराने वरिष्ठ आहे.

रचना :-

१) हॉऊस ऑफ कॉमन्सची सभासद संख्या – ६६५

अ) ५१६ – इंग्लंड

ब) ३६ – वेल्स

क) ७१ - स्कॉटलँड

ड) १२ – उत्तर आर्यलँड

२) निवडणूक पद्धती :-

प्रत्यक्ष मतदारांनी सापेक्ष बहुमताच्या आधारे निवडणूक.

३) कार्यकाल :- ५ वर्ष

पार्लमेंट कायदा कडून कार्यकाल वाढू शकते किंवा कमी करू शकते.

४) पात्रता :-

१) १८ वर्ष पूर्ण करणारा ब्रिटीश नागरिक निवडणूक लढवू शकतो.

२) मतदार यादीत नाव नोंद केलेले असावे.

३) विदेशी नागरिक दिवाळखोर व हॉऊस ऑफ लॉर्डचे सदस्य निवडणूक लढवू शकत नाही.

५) पदाधिकारी :-

हॉऊस ऑफ कॉमन्सचा अध्यक्ष आणि उपाध्यक्ष याची निवड हॉऊस ऑफ कॉमन्सचे सभासद करतात

हॉऊस ऑफ कॉमन्सचे अधिकार :-

१) कायदे निर्मित

२) आर्थिक अधिकार

३) कार्यकारी मंडळावर नियंत्रण

४) जनतेच्या अडचणींना वाचा फोडणे

५) इतर कार्य – लोकजागृती करणे, राजकीय शिक्षण देणे, योग्य नेत्याची निवड करणे.

न्यायमंडळ

अमेरिकन न्यायमंडळ

सर्वोच्च न्यायालयाची रचना व अधिकार :-

अमेरिका हे संघराज्य आहे संघराज्यात न्यायमंडळ अत्यंत महत्वाचे असते. राज्यघटनेचे संरक्षण करणे, राज्य घटनेच्या कलमाचा अर्थ लावणे, केंद्र सरकार व घटक राज्य यांच्यातील संघर्ष सोडविणे व नागरिकांच्या अधिकाराचे रक्षण करणे ही कार्य न्यायमंडळाकडे सोपविली जातात.

रचना :-

१७८१ पासून स्थापन झालेल्या सर्वोच्च न्याय पालिकेत-

१) १ मुख्य न्यायधीश व इतर ५ न्यायधीश अशी एकूण संख्या ६ आहे.

२) नियुक्ती :-

न्यायधीशाची नियुक्ती सिनेटच्या सल्ल्यानी अमेरिकन अध्यक्ष करतो.

३) पात्रता :-

अ) न्यायक्षेत्रात विशेष योग्यता

ब) प्रभावशाली व आकर्षक व्यक्तीमहत्व

४) कार्यकाल :-

न्यायधिशाची नियुक्ती कायम स्वरुपाची आहे.

सर्वोच्च न्यायालयाचे अधिकार क्षेत्र :-

१) प्रारंभिक अधिकार क्षेत्र :-

अ) राजदूत मंत्री व राजनयीक अधिकारी यांच्यातील वाद.

ब) केंद्र व घटक राज्य यांचेतील वाद.

क) दोन किंवा त्यापेक्षा जास्त घटकराज्य वाद.

२) पूर्न निर्णयाचे अधिकार क्षेत्र :-

अ) संघीय राज्यघटना किंवा राज्यघटनेच्या अंतर्गत वाद.

ब) कनिष्ठ संघ न्यायालयात चालत असलेला खटला.

३) राज्यघटनेचा अर्थ स्पष्ट करणे.

४) मुलभूत अधिकाराचे संरक्षण

५) न्यायालयीन पुनर्विलोकन